

COL·LABORACIÓ

LA IMPORTÀNCIA DEL CÀNON

Rafael Bastardes i Parera

Un dels aspectes que em semblen poc considerats en l'estudi de l'art romànic, és potser el referent al seu elevat contingut plàstic, i les consideracions que se'n deriven, una de les quals és el cànon aplicat a les representacions de la figura humana.

L'evident emotivitat de les obres del romànic català no ens pot camuflar la seva elevada plasticitat, ni fer-nos oblidar que la plàstica és, sobretot, la transformació de la naturalesa en geometria, i que el grau i l'encert d'aquesta transformació (directament heretada de la cultura oriental) són encara els factors que motiven la creació de les millors obres d'art, i prestigien les èpoques més encertades, fins el punt de fer inconfusibles les obres del nostre extraordinari segle XII.

Això no és nou, és clar, i allò que els artistes no han oblidat mai, ha estat també advertit pels historiadors moderns, i donat a conèixer per Henri Focillon (1) i el seu deixeble Jurgis Baltrusaitis (2), divulgats a Catalunya pel nostre Puig i Cadafalch que assimila i concreta les conclusions d'aquells investigadors. També nosaltres hem comentat aquests aspectes en diversos escrits, i especialment en un article titulat *La "Vocació de Pere" i el seu autor* (4).

De fet, poques coses trobarem més concretes i determinants que la geometria. Recordo que el meu pare em deia (potser recordant algun seu professor de final de segle) que en el cap on hi entra la geometria, no hi entra la superstició.

Entre les lleis geomètriques que estructuraven les obres del nostre romànic, i en determinen l'equilibri, la composició i el ritme, hi té un lloc prevalent les proporcions de la figura, les quals vénen determinades pel que anomenem el cànon, o sigui la relació entre la seva mida total i la del cap.

L'escultura clàssica sol obeir un cànon de $6 \frac{1}{2}$ caps, o sigui que l'altura total és $6 \frac{1}{2}$ vegades la del cap. Posteriorment veiem una tendència a fer les figures més allargades, fins arribar a l'actual cànon de 8 caps, que pot correspondre a l'altura de les models d'alta costura, o dels pivots de bàsquet. A l'estudi del dibuix s'ha imposat també aquest cànon per raons pràctiques, ja que proporciona unes divisions molt clares, marcades pels nivells del mentó, els mugrons, el melic, i la sínfisi del pubis, a la meitat superior del cos, i no tan clares a la part inferior, on s'estableix, tanmateix, una clara meitat a nivell dels genolls. La utilitat pràctica d'aquest cànon no impedeix una fàcil i posterior rectificació, donant una mica més d'altura al cap. Però en tots els cànons, la sínfisi del pubis marca sempre la meitat de la persona.

Després d'estudiar 86 crucifixos i altres talles i escultures, hem arribat a la conclusió que el nostre art romànic estableix el cànon de 7 caps per a les figures de mida natural, com correspon al Crist del Museu Marès de 176 cm. el qual considerem com un dels crucifixos de proporcions més equilibrades. I hem observat que aquest cànon disminueix proporcionalment a mesura que la figura esdevé més petita, fins arribar al cànon de $4 \frac{1}{2}$ caps de les figures dels frontals, de 3 caps

com les de la porta de Betren, o àdhuc de 2 1/2 caps com les figures de molts capitells. El motiu sembla prou evident: essent el cap el fragment més emotiu de la persona, i gairebé l'únic on l'escultor pot interpretar el caràcter, l'expressió i àdhuc el sexe de la figura, la disminució del cànon, augmentant proporcionalment el cap, compensa la minva d'espai disponible.

Observem que l'estudi del cànon i les proporcions que estableix, no són pas excepcionals ni privatis d'uns pocs artistes genials, sinó ben elementals, i constitueixen la lliçó fonamental que reben els estudiants de dibuix, quan s'enfronten per primera vegada davant una estàtua de guix, normal preludi a l'estudi del natural amb model nu, indispensable per conèixer l'anatomia humana.

L'oblit o el desconeixement del cànon pot induir-nos a greus errors, com he observat sovint en llegir comentaris d'art romànic referents a la figura humana. N'he seleccionat aquí només dos exemples, que considero molt clars i significatius, ambdós procedents d'autors que considero prou solvents i de molta categoria. El primer exemple es refereix al Crist de Mig-aran, i diu el comentarista (5) que la seva figura sencera deuria tenir un metre i mig d'altura. Aquest tors sense braços (exposat a Barcelona l'any 1961 i el 1977) té, sortosament, ben conservat el seu cap meravellós, i hem tingut l'oportunitat de prendre-li la mida directament, i ben exactament també, perquè encara que porti barba, és una barba partida que deixa el mentó totalment pelat i clarament apreciable. Aquest cap fa 33 cm. o sigui, que aplicant-li el cànon normal de 7 caps, correspondria a una figura de 2,31 m. i no pas de 1,50.

L'altre exemple es refereix al Crist d'estuc de Sant Martí Sarroca, núm. 15891 del Museu d'Art de Catalunya, també mutilat, mancat dels braços i amb les cames tallades. La menció que comentem (6) calcula per a la imatge sencera, no una mida concreta però sí "*les mides naturals d'una persona*", que "*ultrapassen no solament la tradició oriental, sinó que també superen els tipus iconogràfics de la crucifixió a Occident*". Hem tingut també l'oportunitat de prendre-li la mida directament amb una cinta mètrica, no pas a la totalitat inexistente de la figura sencera, però sí a la seva *visible meitat*, perquè encara que porti *perizonium*, la símfisi del pubis és fàcilment situable per la trajectòria dels engonals. Aquesta meitat fa 65 cm. o sigui que correspon a una figura d'uns 130 cm., altura que no pot pas ser considerada entre nosaltres com la mida natural d'una persona.

Hom acusa de vegades els artistes, de perdre's sovint en consideracions emotives i difícilment demostrables, però els postulats de l'art són, molt més sovint encara, d'una contundència totalment científica, i tan poc fantasiosos com les mides en centímetres d'unes imatges mutilades.

Bibliografia

- (1) Henri Focillon; *L'art des sculpteurs romans*. París 1931.
- (2) Jurgis Baltrusaitis; *La stylistique ornamentale dans la sculpture romane*. París 1931. I també: *Les chapiteaux de St. Cugat del Vallès*. París 1931.
- (3) Josep Puig i Cadafalch; *L'escultura romànica a Catalunya*, vol. II, Barcelona 1952. Cap. I, *L'estilística*, pàgs. 15-22.

- (4) Rafael Bastardes i Parera; *La "Vocació de Pere" i el seu autor a "Quaderns d'estudis medievals"* núm. 7, Barcelona, març 1982, pàg. 396.
- (5) Bernd Schälicke; *Die Ikonographie der monumentalen Kreuzabnahmegruppen des Mittelalters in Spanien*, Berlín 1975, pàg. 20.
- (6) Pere Cuesta; *L'església romànica de Sant Martí Sarroca*. Barcelona 1976, pàg. 172.

Crist de Mig-aran. Viella

(Foto: R. Bastardes S-257)